

CHRISTOPH RANSMAYR'İN “MORBUS KİTAHARA“ ADLI ESERİNDE TOPLUMSAL DEĞİŞİMİN VE BİREYSEL ÇÖKÜŞÜN EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ¹

A Literature-Sociological Study of The Social
Change and The Individual Downfall in
Chrystoph Ransmayr's Novel “Morbus Kitahara”

Gönderim Tarihi: 30.10.2017

Kabul Tarihi: 01.12.2017

Emel GÖKGÖZOĞLU*

ÖZ: Edebiyat sosyolojisi, geniş anlamıyla, edebiyat ve toplum arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmaktadır. Edebiyat biliminin kendisini giderek kültür bilimi olarak tanımlamaya çalıştığı dönemlerde, edebiyat sosyolojisine olan yaklaşım giderek yükselme eğilimi göstermiştir. Ancak, bu alan ile ilgili daha belirleyici bir tanımlama, zorluk derecesini de beraberinde getirmektedir. Bir yazar, eserlerinde olay ve figür bütünlüğü oluşturarak, okura tarihsel, toplumsal ve sosyolojik veriler hakkında kaynaklık etmektedir. Söz konusu olan bu veriler, bireylerin sosyo-kültürel yapısının da tanınmasını sağlamaktadır. 21. yüzyılın önemli yazarlarından olan Christoph Ransmayr, “Morbus Kitahara” adlı eserinde İkinci Dünya Savaşı sonrası toplumsal yapıyı betimlerken, romandaki figürlerin karakteristik özelliklerini insan imgesinin motifleri ile birleştirmiştir. Bu çalışmada, seçilmiş olan romanda, yazarın tasvir ettiği tarihsel dönemdeki toplumsal değişimlerin ve olayların, roman figürleri tarafından nasıl yansıtıldığı gösterilmiştir. Figürlerin siyasi, sosyal ve kültürel yaşamın içerisinde sergiledikleri korku ve içsel çöküş durumları değerlendirmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat sosyolojisi, Toplum, Birey, Alman Edebiyatı, Çöküş.

ABSTRACT: Literature sociology, in broad terms, tries to show the relation between literature and society. The approach to literature sociology tended to increase during the periods when the literature was increasingly trying to define itself as a cultural scholarship.

* Bu çalışma yazarın “Die Gestaltung des sozialen Wandels als Menschenbild in der gegenwärtigen Literatur. Eine rezeptionsästhetische, historische und literatursoziologische Untersuchung in ausgewählten literarischen Werken” isimli doktora tez çalışması kapsamında hazırlanmıştır.

** Dr., Balıkesir Üniversitesi/Yabancı Diller Yüksekokulu, emelmorel@yahoo.de, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-0214-8178

However, a more specific definition of this area brings a degree of difficulty with it. A writer is a source of historical, social and sociological accounts of the reader, creating an integrity of events and in his works. This so called data provides recognition of the socio-cultural structure of individuals. Christoph Ransmayr, one of the most important writers of the 21st century, used the motifs of human imagery to characterize the characteristics of the figures in the novel while describing the post-Second World War socialization in his work "Morbus Kitahara". In this study, the aim is to evaluate the fear and intrinsic collapse of the figures in political, social and cultural life.

Keywords: Literature Sociology, Society, Individual, German Literature, Downfall.

GİRİŞ

Bugün Edebiyat sosyolojisinin tanımı, sınırlarını çizme konusunda zorluk çekerken, cevaplanamayan en önemli sorulardan biride, edebiyat sosyolojisinin Edebiyat mı yoksa Sosyoloji biliminin içerisinde mi yer alması gerektiğidir. Edebi eserlerdeki toplumsal ilişkileri incelemesinden dolayı Edebiyat biliminde merkezi bir role sahip olan edebiyat sosyolojisi, kendini sosyolojinin Edebiyatından ayrı tutarak, sınırlarını çizmiş bir bilim dalı olarak varlığını sürdürmektedir (Köhler, 1976).

Sosyoloji edebiyatı çoğunlukla ampirik yönetime yönlendirilmiş, sosyolojinin kısmi bir disiplini olarak sınıflandırılmaktadır. Edebiyat sosyolojisi ise, edebiyat biliminin bir metodudur. Temel aldığı düşünce ise, edebiyat sosyolojisinin tarihsel olduğu ve edebiyat tarihinin de sosyolojik bir tutum sergilemesi gerektiğidir (Köppe ve Winko, 2013). Sosyolojik unsurların edebiyata yansması kadar doğal bir durum yoktur. Bu sebepten dolayıdır ki, bir eserde anlatılan dönem, gelişen olaylar ve figürlerin betimlenmesi sayesinde bir durum tespiti yapılmaktadır.

Avusturyalı yazar Christoph Ransmayr'ın eserlerinin birçoğunda sosyolojik ve tarihsel unsurlar yer almaktadır. Her ne kadar anlattığı dönemin yazarı olmasa da, okura, büyük bir kalem ustalığı ile dönem ile ilgili ayna tutmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası, yok olma tehlikesi yaşayan bireylerin, topluma ayak uydurma gayretini işleyen Ransmayr, sosyolojik vakaları eserlerinde nasıl işlediğini göstermektedir. Edebiyatın temel unsurlarından olan birey ve toplum, Ransmayr tarafından tarihsel verilerle betimlenir. Roman figürleri duygusal, dışlanmış ve çelişkili özelliklerle okura aktarılır. Yazarın bu eserinde, savaş sonrası Sosyal-politik bir oluşumun ve var olmaya çalışan bir toplumun derin betimlemeleri görülmektedir.

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİNE GİRİŞ

Edebiyatın, toplum ve tarih ile olan yakın ilişkisine yönelik düşüncesi çok eskilere dayanmaktadır. 19. yüzyılın üçüncü yarısında, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 1817/18'deki "Estetik Dersleri" adlı eserinde, Antik çağdan örnek vererek, insanın toplumda ancak kendi kendisiyle özdeşleştiği takdirde, uyumlu bir birey olarak var olacağına altını çizmiştir (Tepe, 2012). Hegel bireysel, toplumsal ve tarihsel bütünselliğin ancak sanat ile temsil edebileceğine inanan biri olmuştur. Hegel yaşadığı dönem ile ilgili, birey "dış etkenlerden, kanun, devlet kurumlarından ve burjuva koşullarından" hoşlanmasın veya hoşlanmasın, uyum sağlaması gerektiğini savunmaktadır. (Nünning ve Sommer, 2004).

Hegel, yasa, devlet kurumları ve toplumsal ilişkileri ile modern ve orta halli toplumu düzyazı (nesir) ile imgelerken, tam tersi olarak gördüğü Antik döneme "Şiirin ta kendisi" diyerek, nesir ile şiiri, toplumsal yapı ve ilişkiler ile bağdaştırmıştır (Schmid, 2010).

Hegel orta halli toplum yapısındaki tecrübelerini "nesir" ile somutlaştırırken, aslında modern hayatın spesifik durumunu edebiyatın bir parçası haline getirmektedir. Bir edebi tür olan Roman'a işaret ederek "Modern dünyanın Romanı, *nesirin* gerçeklerini ortaya seriyor" ifadesini kullanmıştır. Hegel bu düşüncesi ile, nesir dediği toplum yapısının, edebiyat ile ne kadar iç içe olduğunu bir kez daha altını çizmektedir. (Horster, 2005).

Hegel'in estetik anlayışının izleri, 20. yüzyılın Macar düşünürü olan Georg Lukács'ta da görülmüştür. Ona göre Epik ve sanattaki bütünselliğin temelleri Hegelci felsefenin etkisindedir. Lukács'ın *Roman Kuramı* adlı eseri, roman üzerine yapılmış en önemli çalışmalardan biridir. Eserde estetik kategorilerin çelişkileri, tarihsel ve mantıksal zorunluluklar ortaya konulmaktadır.. Hegel'e metodolojik bir yaklaşımla yaklaşan Lukács, özellikle toplumsal konular ile ilgili düşüncelerde Hegel ile uyumsuzluk içerisindedir (Tepe, 2012). Çünkü Lukács çağdaş gerçeklikten bahsederken "varlığın kendiliğinden oluşan bir bütünselliği yoktur" demektedir (Lukács, 1961).

1916'da ortaya koyduğu roman teorisi ile Georg Lukács, Hegel'in burjuva toplumdaki kimlik anlayışını halkın artık tecrübe etmediğini vurgulamaktadır:

"Artık Roman, yaşamın bütünlüğünü apaçık ifade etmeyen, duyu varlığının sorun haline geldiği ve zihnin tamamına sahip olduğu bir dönem destanıdır" (Lukács, 1961).

Lukács'a göre roman, altın çağ dediği Antik Dönemin şeffaflığından uzaklaşarak, karmaşık bir toplum yapısına benzemektedir (Klawitter ve Ostheimer 2008). Lukács'a göre bunun nedeni, romanın kaybolmuş olan anlam bütünlüğünü yeniden kurmaya çalışan ve bütünlük arayışında olan bir edebi tür haline

gelmesidir. Ona göre, modern dünyada yabancılaşan birey duruşu, romanın çıkış noktasıdır (Lukács, 1961). Modern toplumların zayıf olduğu düşüncesi Lukács'a göre ancak biyografik romanda çözümlenebilir. Çünkü biyografik romanda anlam cevapsız kalmaz ve roman kahramanı kurgulanan karmaşık ve yabancılaşan toplumun içine girerek anlam arayışına girmektedir. Böylece toplumsal olgu ile edebi tür arasında eksik olan anlam tamamlanmaktadır (Klawitter ve Ostheimer 2008).

“Roman insanın kendi değerinin ve iç yapısının macerasıdır; konusu ise ruhunu arayan, varlığını bulmak isteyen, onu tanımak isteyen, onun tarafından değerlendirilmek ve değer görmek isteyenlerin hikâyesidir” (Lukács, 1961).

Lukács 1920 lerde, edebiyat sosyolojisi ile ilgili düşüncelerini radikal bir düşünce haline getirmiştir. Markizimin etkilerine yaklaşarak edebiyatın gerçekleri yansıtması gerektiğini savunmuştur. Bu yansıma ancak toplumsal olayların özenle tasarlanan roman figürleri tarafından yapıldığında gerçekleşmektedir (Tepe, 2012).

Hegel de olduğu gibi, Lukács'a göre toplum ve edebiyat arasındaki ilişki ancak roman konusu ile ortaya çıkabilirdi. Roman, yabancılaşan topluma konusu ile değinerek, bireyin kaybettiği anlamı yeniden bulmaya çalışmaktadır. Önemli kuramcılardan sayılan Theodor W. Adorno ve Walter Benjamin ise, toplum ve edebiyat arasındaki ilişkiyi konuları itibari ile değil, metnin içsel mantığı, biçimsel düzeyi ve eser ile toplum arasındaki bağlılık ile değerlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Theodor W. Adorno (1903-1969) ve Walter Benjamin (1892-1940), 1920 li yıllarda kurulmuş olan, 1933 yılında Amerika'ya göç etmek zorunda kalan ve çalışmalarını orada devam ettiren, 1945 yılında tekrar Frankfurt Üniversitesine geri dönerek, sosyoloji, sosyal psikoloji, felsefe ve estetik alanlarında araştırma yapan sosyal kuramcılarının ve düşünürlerin bir araya geldiği Frankfurt okulunun önemli temsilcileri arasında yer almaktadırlar. Adorno, Sosyoloji kuramları, Felsefe ve Estetik çalışmaları ile yakından ilgilenirken, tüm bunları Eleştirel Teori başlığı altında toplamıştır (Adorno, 1978). Bugün hala etkisini birçok alanda hissettiğimiz teori, Frankfurt okulunun önemli yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Adorno'ya göre sanat eseri ile toplum arasındaki uzlaşma ancak eser biçiminin seviyesi ve içsel mantığını görerek sağlanabilmektedir (Köppe ve Winko, 2013) . Adorno, bir metnin biçiminde toplumsal yapı izlerini bulmaya çalışırken, sanat ile sosyoloji arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır. Ona göre bir sanat eseri dil, edebi tür, anlatım teknikleri ve estetik gibi kendisi dışındaki unsurlarla iş birliği içerisinde ve toplumun kendisi, o sanat eserinin biçimine yerleşmiştir (Adorno, 1988).

Benjamin'de ise, modern sanat sosyolojisi çerçevesinde oluşan bir düşünce sistemi görülmektedir. Ona göre, edebi bir eserin teknikleri, yani anlatılan dünyanın biçimsel oluşumu, eserin yazıldığı çağın üretim koşullarıyla ilişkilidir (Baasner ve Zens,1996). Bir toplumun oluşum yapısını belirleyen materyal üretim (*materielle Produktion*) teknikleri, sanat eserinde kendisini anlatım tekniği, kompozisyon, yapı ve biçim olarak yansıtmaktadır. Her iki düşünürün ortaya koymaya çalıştığı bu düşünceler, sanat eseri ile toplum arasındaki ilişkiyi daha somut bir hale getirmiştir. Her eserin kendine özgü bir üslup ve anlatım tekniğine sahip olması, onun özel bir mantık çalışması yaptığının göstergesidir (Schmid, 2010). Tüm bunlar yazarın sübjektif kararlarına değil, eserin dışında kalan, tasvir edilmek istenilen sanat dışı bir realite ve mantık yapısına dayanmaktadır. Yazar toplumsal bir genele itaat eder ve böylece toplum bilincini, değerlerini ve karşıt düşüncelerini eserinde yansıtmış olur. G.Lukács, Th.W.Adorno ve W. Benjamin 1970'lere damgasını vurarak, edebiyat ile sosyoloji arasındaki yakınlaşma sahasına düşünceleri ile destek veren önemli isimlerden sayılmaktadırlar.

Bu çalışmada Christoph Ransmayr'ın kendisine ödül kazandıran "Morbus Kitahara" adlı savaş sonrası anlatan romanı incelenmiştir. Romanda gizlenen tarihi, sosyolojik ve bireysel imgeler ve bu imgelerin okura yansımaları, edebiyat sosyolojisi aracılığıyla araştırılmıştır.

CHRISTOPH RANSMAYR

20. yüzyılın en önemli Avusturyalı yazarlarından biri olan Christoph Ransmayr, 20 Mart 1954'te Wels / Avusturya'da dünyaya gelir ve çocukluğunu, Yukarı Avusturya'nın Gmunden yakınlarındaki Roitham'da geçirir. 1972'den 1978'e kadar Viyana Üniversitesi'nde Felsefe ve Etnoloji dersleri verdikten sonra 1978'den 1982'ye kültür editörü olarak, çeşitli dergilerde gazeteci olarak çalışmıştır. Aynı zamanda çalışmalarına katkıda bulunacağını düşünerek birçok ülkeye seyahat etmiş ve 1982 yılından bu yana serbest yazar olarak çalışmaya devam etmektedir.

Romanlarındaki gerçekçi ayrıntıları, muhteşem yansımalar ve metinler arası referanslar ile birleştiren Christoph Ransmayr, günümüz Alman edebiyatının en önemli temsilcilerden biridir.

İkinci Dünya Savaşından ve Avusturya'nın kurtuluşundan 50 yıl sonra 1995 yılında yazmış olduğu *Morbus Kitahara* adlı roman, Ransmayr'ın Brezilya ve İrlanda seyahati sırasında yazılmış olup, 1996 yılında Avrupa Edebiyat Ödülü olan "Prix Aristeion" ödülünü almıştır. Bir sonraki çalışmalarının siyasi konusu hakkında çözümlenici röportajlar veren Ransmayr, eserlerinde sosyolojik unsurları keskin bir tarzla ortaya koymaktadır. Özellikle İkinci Dünya Sava-

şı sonrasında, toplumsal ve bireysel çöküş ve yok oluş konuları, Ransmayr'ın eserlerinde sık sık karşılaştığımız bir tema olmuştur (Mosebach, 2003).

Yazar, Savaş sonrası Avusturya tarihi ile yakından ilgilenmiştir. Yazarın *Morbus Kitahara* adlı eseri, tarihteki değişikliğe ve ülkesinde sergilenen savaş sonrası unutkanlığa karşı adeta bir protestodur. Eserindeki “savaş sonrasındaki gelecek betimlemesi” ni, gerçek bir geçmiş ile anlatarak aslında görmek istediği bir toplum yapısını okuyucuya sunmaktadır (Cieslak, 2007).

Ransmayr, romanlarında kendi deneyimlerini karakterize etmektedir. Tarihsel olayları edebi bir biçimde ele alarak, günümüze olan yansımaları ile ilişkilendirmektedir. Bütün eserlerinde dünyaya duyduğu yoğun, naif ve hassas düşkünlüğü ve dünyayı yargılamakla kalmayıp aslında bunu deneyimlemek için büyük bir ilgi duyulması gerektiği düşüncesini hissettirmektedir. Çalışmalarında, yaşamın yok olması, gerçekliğin boyutları, bastırılmış anılar, entelektüel ve ahlaki gelişmeler gibi sosyal ve eleştirel motifler görülür.

Christoph Ransmayr, yirmi farklı dile çevrilen eserleri için birçok edebiyat ödülüne layık görülmüştür. Bunlar, 1990'da Anton-Wildgans Ödülü, 1992'de Bavyera Güzel Sanatlar Akademisi'nin büyük edebiyat ödülü, 1995'de Franz Kafka Ödülü, 1998'de Friedrich Hölderlin Ödülü ve 2004'te Edebiyat için Bertolt Brecht Ödülü olarak sayılabilir. En ünlü romanı Son Dünya (Die letzte Welt) ile büyük başarılar elde etmiştir. Marcel Reich-Ranicki değişikiyle: “Ransmayr, hayatı öven bir apokaliptir. Bu yazar kendi jenerasyonunun en iyisidir” (Reich-Ranicki, 2007).

ESER

Morbus Kitahara, Salzkammergut bölgesinde bulunan bir köyün hikâyesidir. Yazar, romanda savaş sonrası dönemi anlatmaktadır.

Savaş bittikten ve “yeryüzündeki insanların yarısının yok olduktan veya ateşe karıştıktan” sonra barış gelir (Ransmayr, 2014). Savaştan önce güzel bir belde olan Moor'un gerçek hali, artık orada yaşayan halk için bir daha asla ulaşılmayacak bir dünyadır. Müttefik politikacılar, düşmanın yeniden yapılanmasının doğru olmayacağını düşünürler. Büyük bir savaşın ardından geçen yıllara “Oranienburgta Barış” denilirken, bu isim yeni bir yapılanma anlamında değil, ceza ve intikam anlamına gelmektedir. Almanya bir daha asla bir savaşta yer almamalıdır.

Yüksek dağın gölgesinde, bir gölün etrafında yıkılmış bir termal köy olan Moor kasabası, İkinci Dünya Savaşı bitmeden bir uçak filosu tarafından bombalanarak saldırıya uğramıştır. Savaştan sonra dünyanın çeşitli ülkelerinden işgal kuvvetleri Moor'a gelmiştir. Sibirya, Faslı, İskoç askerlerin yanı sıra, son

olarak Amerikalı askerler de Binbaşı Elliot etrafında toplanmışlardır. Binbaşı Elliot, hâkim ve bilim adamı olan Porter Stellamour'un hazırladığı barış planına uyarak, istenilen tüm sorumlulukları yerine getirmek için görevlendirilmiştir.

Hikâye, ıssız bir adada üç kişinin ölümü ile başlar. Romanda, yaşamları iç içe geçmiş üç kahraman vardır ve bu kahramanlar acılarına neden olan ve bu acılardan kurtulmak için hayatta kalmanın tüm karakteristik özelliklere sahiptirler: Toplama kampından kurtulan Ambras, savaş çocuğu Bering ve savaş suçlusunu Lily hikayenin baş kahramanlarıdır.

Lily eski bir siyah üniformasının (Nazi askeri) kızıdır. Küçükken Viyana'dan Moor'a kadar ailesi ile birlikte gelmiştir. İşgalci silahlar babasını, annesinin gözü önünde öldürmüşlerdir ve bu olaydan 19 yıl sonra Lily annesini de kaybetmiştir. Lily bir sınır işçisidir, bir kaçakçı ve "hayatta kalma" (Ransmayr, 2014) sanatçısıdır. Zaman zaman dağlardan alçak topraklara göç ederek köylere saldıran savaş çetelerini avlamaktadır. Brezilya'da özgürlük hayalleri kurduğu için herkes ona Brezilyalı diye hitap etmektedir.

Romanın diğer önemli figürü Ambras'tır. Yahudi bir kadına aşık olduğu için, askerler tarafından bir toplama kampına götürülmüştür. Taş ocaklarında zorla çalıştırılır ve işkence görür. Kurtuluştan dokuz yıl sonra Moor'a geri döner ve Binbaşı Elliot'un emriyle ocağın sorumlusu, dolayısıyla Moor'un gizli güçlerinden biri olmuştur.

Taş ocağının sorumlusu olduktan sonra sadece vahşi köpeklerin yaşadığı Villa Flora'ya taşınır. İnsanlara alışkın olmayan köpekler Ambras'a saldırırlar. Aralarında iki tanesini öldürerek köpeklerin kendisine saygı duymalarını sağlar. Bu nedenle artık herkes ona "Köpek Kralı" demiştir. Askerler tarafından korunup destek gördüğü için Moor halkı ondan nefret etmektedir.

Bir gece yarısı, Moor'a yapılan bombalı saldırı esnasında, Bayan Bering kendini korumayı başarır ve bir kilere saklanır. Moor'da zorla işçi olarak çalıştırılan Polina Celina Kopro'nun yardımıyla ikinci oğlu Bering'i dünyaya getirir. Savaştan iki yıl sonra Bering'in tutuklu olan babası Libya'daki cepheden geri döner. İçine kapanık, neredeyse kimseyle konuşmayan Baba, cephede yaşadığı korkunç savaş anılarını sadece birkaçını Bering'e anlatmıştır. Bering'in küçük kardeşi henüz on iki yaşındayken boğulmuştur, büyük abisi ise Amerika'ya göç etmiştir. Bering, Moor'un demircisidir aynı zamanda Ambras'ın özel korumasıdır. Köpek kralının şoförü olabilmek için her şeyi terk eder. Ona verilen silah, kendisini artık tek başına bir güç olduğuna inandırmıştır. Bering'e, ikinci hayatım dediği bu yıllarda bir hastalık musallat olur. Gözlerinde esrarengiz bir rahatsızlık vardır.

Taş ocağını çalıştırmanın artık faydalı olmayacağı kanısına varan işgal kuvvetleri bu alana askeri eğitim sahası kurmaya karar verirler. Moor halkı bir ay içerisinde taşınmaya zorlanır. Aynı granit taşından olduğu düşüncesiyle Taş ocağının tüm teknik malzemeleri Brezilya'ya götürülecektir. Ambras, Lily ve Bering önce tren ile Hamburg'a oradan da deniz yoluyla Brezilya ya geçerler. Rio'da Muyra adlı bir kadın tarafından karşılanırlar. Daha sonra bir adaya gönderilirler. Ambras, Bering ve Muyra adada kalırken, Lily balıkçı teknesiyle geri döner. Bir umutla gittikleri bu yabancı dünya ile kavuşma, hikâyeye kurtuluş ve özgürlük getirmemiştir. Romanın iki erkek kahramanı birlikte ölürlere ve cesetleri bir kayalık üzerinde, kırmızı bir organla bağlı olarak bulunmuştur.

KADERİN KARANLIĞI: MORBUS KİTAHARA

Roman kahramanlarının fiziksel ve psikolojik acıları, onların yok oluşlarının travmatik bir resmini çizmektedir. Bir tür göz hastalığı olan ve Romana adını veren "Morbus Kitahara", hikayenin içinde metafor olarak karşımıza çıkmaktadır. Hastalık adını, Japon Doktor Sakae Kitahara'dan almıştır ve görmenin en keskin yerinde oluşan bir karanlık noktanın adıdır.

Bu kör nokta, Bering'in hayatına aniden girer ve başına gelen bu karanlık sır, anlatıcı tarafından okura her fırsatta hatırlatılır. Bu hatırlatma anlatıcı tarafından Bering'in bu olayla yüzleşme anları ile yapılmaktadır. Bering, hastalığı ile ilgili kimseye güvenmemektedir; çünkü Ambras'daki hizmetini ve gücünü kaybetmek istememektedir. Bu karanlık sır Bering'e artık ağır bir yük olduğundan, Lily'ye hastalığını anlatma kararı almıştır. Lily kendisini hastaneye götürmeye ikna eder. Sağlık Görevlisi olan Morrison'a göre tanı 'Korioretinitis centralis serosa' yani Morbus Kitahara hastalığıdır.

Her ne kadar endişe edilmemesi gereken bir durum olduğu anlatılsa da, hikâyede Bering ezeli bir karanlığa doğru sürüklenmektedir.

Ben bu tür lekeleri zırhlı tankların içindeki yarım deli olan Piyade ve keskin nişancıların gözlerinde; ya da düşman hatlarının arkasında pusuda yatan ve tıraş aynasına baktıklarında, yüzlerindeki nişanı görenin-sanların gözünde gördüm! (Ransmayr, 351).

Romanda geçen bu sözler ile yazar, Morbus Kitahara ile savaş arasında bir bağ kurarak, korku ve nefret içinde olan askerilerin bir resmini çizmektedir. Bakışlarda olan karanlık yazar tarafından romanda o kadar açıkça anlatılmıştır ki, Bering ahlak yönünden de karanlık bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâyeye boyunca Bering her fırsatta nefret duygusu ile silahına sarılmaktadır ve cinayet işlemektedir. Bu da okura Bering'in ahlaki vicdanının olmadığını göstermektedir.

Morbus Kitahara geçmişleri ile yüzleşemeyen insan figürünü bir çöküşe sürüklemektedir. Sadece kitap başlığı bile, savaşın karanlık yüzünü ve insanlara getirdiği felaketi yansıtmaktadır.

ROMANDAKİ ÇÖKÜŞÜN İZLERİ

Morbus Kitahara romanı, bir savaşın bitişini ve savaş sonrasının başlangıcını anlatan bir hikâyedir. Romanın başlangıcı sonudur ve Romanın sonu başlangıcındadır. Aylardan Ocak, Brezilya'da iki ceset" (Ransmayr,2014) diye başlar roman. Moor'un bombalandığı gece, işçi olan Bering'in doğumu ile devam eder hikâyeye. Ransmayr okura, romanın daha ilk sayfasında İkinci Dünya Savaşı'na işaret ederek, Almanya ve Avusturya'nın tarihi ile ilgili olaylar döngüsü kurgulayacağını haberini vermektedir. Roman, Avusturya'da sosyalist geçmişin yeniden düzenlenmesi gerektiği ile ilgili bir örnek oluşturmaktadır. Yazar her ne kadar ipucu olarak politik unsurları kullansa da, acı ve çöküşün asıl betimlemelerini yarattığı roman kahramanlarında yaşatmıştır. Romanın üç figürü de, deneyimlerinin kurbanı olarak anlatılır. Savaş sonrası çöküntünün içinde karşılaşılan yeni dünya ile ilgili betimlemeler, bu üç figürü ortak bir karakterde birleştirmiştir. Romanda taş devrine dönüş algısıyla yönetilen Moor halkı için kurtuluş betimlemeleri sadece bu üç figür aracılığıyla yapılmıştır. Acı ve çöküşün çocukları, aslında yokluğun içindeki hiçbir temsilcileridirler.

Romanda kurgusal realitenin canlandırılması, okura diktatörlük altındaki yaşamın çeşitli imgelerini aktarmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, metnin içsel mantığının çözümlenmesi, eserin toplumu yansıttığındaki en önemli gerekliliklerden biridir (Adorno, 1978). Eserin tarihi olaylara dayanan metin içi öğeleri aracılığıyla, okura totaliter sistemlerini görme fırsatı vermektedir. Yazarın değimiyle "İdeolojilere ve her türlü dogmaya karşı bağışıklık" okura aktarılmış bulunmaktadır (Ransmayr 2004).

Eserde Bering'in yakalandığı hastalık, sadece bir göz hastalığı olarak değil, aynı zamanda yakın tarihte yaşanmış olan savaş döneminin tarihsel durumu, şiddeti, savaş sonrası dönemin yetersizliklerinin sembolü olarak yansıtılmıştır. Romandaki figürler, kişilik ve ruhsal çöküşün kimliğine bürünerek, bu süreç okura toplumsal ve psikolojik duruma bir ayna olmuştur. Yazar eserde çevresel faktörlerin figürlere yansımaları, kurgusal bir gerçek ile gerçekleştirmiştir. Tarihsel temayı rastgele veya olası unsurlarla yabancılaştıran Ransmayr, romanı belirli bir hikaye periyodu ile kurgulamıştır.

Morbus Kitahara'nın kurgusu Üçüncü İmparatorluk ve savaş sonrası dönemde hayat bulmaktadır.

Yazar birçok defa figürlerin çöküşü ile ilgili sorumluluk taşıyan unsurlardan bahsetmektedir. Bir yandan insan imgeleri arasındaki soğuk ve inanılması güç

ilişkiler, diğer yandan figürler arasındaki yabancılaşma ve soyutlaşma yazarın yansıttığı en belirgin özelliği olmuştur. Bu özellik ile okur, toplum yapısı ve figürlerin yaşamış olduğu acıya yoğunlaşmıştır. Yıkılmış bir gerçeği anlatan eser, bunu figürlerin ustalığı ile yansıtmıştır.

Kurgusal dünyasında toplumsal çatışmalardan ve sistemden kaçmaya çalışan yazar, bunu hikâyenin içinde yaptığı yeni çöküşlerle gerçekleştirir. Böylece okur, kaybolmuş bir bireyin, yok olan bir hayalin ve ölümle yüzleşen bir toplumun yansıması ile karşılaşmaktadır.

Roman kahramanları ruhsal çöküşlerini sadece savaş ve getirdiklerinden değil, kendi içlerinde gittikçe büyüyen korku ve şiddet duygusundan dolayı da yaşamaktadırlar. Ambras'ın Villa Flora'ya geldiği gün köpekleri öldürmesi ve bununla kanıtlamak istediği güç, aslında ne kadar acımasız olduğunun ispatıdır. Çaresizliğin beraberinde getirdiği şiddet, yazar tarafından Ambras'da betimlenmiştir.

Savaşın sona ermesine rağmen hala cezalandırılmaya devam edilen Moor halkı, daha iyi bir gelecek için umutlarını yitirmiştir. . Halk taş ocaklarının ve tuz madenlerinin ağır şartlarında çalışarak geçinmektedirler. Moor'un muhteşem doğasına zarar vererek bir varoluşu anlatan yazar, aslında var olmanın daha güzele dokunarak ve onu çirkinleştirerek gerçekleştiğini göstermeye çalışmıştır. Taş ocağının kapatılması ile Moor'u ve halkını yok eden yazar, yıllar sonra Moor'a gelen bir ziyaretçinin sözlerini aktarır: "... ben o doğayı aslında insanlardan aldım. Çok uzun süredir soyları tükenen kuşlar, yine varlar." (Ransmayr, 399). Okur bu cümleyle Moor'un yok olduğunu anlamaktadır.

Eserin ana karakterlerinden biri olan Ambras, bir kurbanı temsil eder. Ambras, savaşın koşullarını en ağır şekilde yaşayan figürlerden biridir. Yaşadığı anı asla kabul etmeyen Ambras, toplama kampında yaşadıklarını da asla unutmaz. Gelecek günlerin hayalini bile kuramayan Ambras, yazar tarafından sadece Brezilya'ya gittikleri gün mutlu olarak betimlenmiştir. Hegelin "Estetik" adlı eserinde de vurguladığı üzere, yabancılaşan ve toplumun ahengine asla uyum sağlayamayan modern dünyanın insan modeli, Ransmayr tarafından Ambras figüründe görülmektedir. Deneyimlerin insan hayatında bir takım sonların başlangıcı olması, yazarın okura aktardığı önemli bir düşünce sahası oluşturmuştur.

Ambras'ın Brezilya'da mutlu olmasını bekleyen okur, onun geçmişinden kurtulamadığını, karşı adada gördüğü yangına verdiği tepkiden anlamaktadır:

"Yangın. Kokusu her yerde. Çiçek kokusunda, çürüyen odun parçalarında, çalılarda, her yerden yangın kokusu gelir insana.....Ocaklar kokuyor, ölümler de." (Ransmayr, 430).

Yazar, Ambras'ın bu cümleleri ile toplama kamplarında diri diri yakılan insanların hatırlatmasını yapmaktadır. Geçmişte yaşadıklarından bir türlü kopamayan Ambras, hikayenin devamında da asla yeni bir başlangıç yapamamıştır. Ölümü de yazar tarafından tıpkı hayatı gibi sıradan oluştur.

ESERDE YANSITILAN KORKU İMGESİ

Eserde karşımıza, *korku* ile ilgili birçok psikolojik ve felsefi yansımalar çıkmaktadır. Yazar bunu figürler aracıyla yapmaktadır. Hikayede yapılan korku tasvirleri, okurun politik bir geçmişi ve İkinci dünya savaşının izlerini keşfetmesini sağlamaktadır. Schröder, Lucius Annaeus Seneca'ya göre tanımlanan korku kavramını, sosyal-psikolojik bir dengesizlikten kaynaklanan bir tehdit unsuru olarak aktarırken (Schröder, 1988), Koch, insanın iç dünyasında var olan bu endişe, her insanda belirgin olduğunu söylemiştir (Simons, 2009).

Korkunun, bir toplumun veya bireyin kültüründen ve gelişmesinden bağımsız olarak, varlığa ait olan temel bir hal olduğunu belirten Riemann, her insanın bu hissi içsel yaşadığını ve kendi kişiliği doğrultusunda bundan etkilendiğini ifade etmiştir (Riemann, 1998).

"Bering, babasının cephedeyken susuzluktan dolayı on ikinci gün kendi kanını içtiğini düşündükçe, boğazı düğümleniyor ve gözleri yanıyordu. Olay Libya çölünde, Halfayah geçişinde oldu. Orada zırhlı arabaların çıkardığı basınç onu moloz yığının içine itmişti. Çölün içinden çıkan alev ile birlikte, yüzünde kırmızı, tuhaf derecede soğuk bir damla hissetmişti ki çenesini bir maymun gibi yaparak akan damlayı dudakları ile yudumlamaya başlamıştı" (Ransmayr,12).

Savaş ile ilgili yazılan bu satırlar, bir tarihçinin kaleminden değil, ölümcül olayları hafızasından silemeyen, her düşündüğünde kendisini korkunun kollarında bulan, olaylardan birebir etkilenen bir roman figürü tarafından anlatılmaktadır. Tarihi bir olaya bir tarihçinin gözünden bakıldığında zaman koordinatları tam olarak belirtilmiş olmalıdır. Burada ise eserdeki baba figürü aracılığıyla aktarılan korkunç olay, "savaşın on ikinci günü" gerçekleşmiştir. Bu bağlamda zamansal gösterge, savaş süresine, çok hızlı ve acımasızca ilerleyen savaşa ve askerlerin koşullarına işaret ederek bunu baba figürünün tükenmişlik ve Bering'i saran korku betimlemesi ile yapmaktadır.

Romanlarda figürlerin korkularını tetikleyen ve bu korkularla savaşmak için kullandıkları önlemleri vardır. *Morbus Kitahara*'daki figürler, hem toplumsal yapıdan dolayı oluşan olaylar hem de kendi aralarındaki çelişkilerden dolayı çatışma halindedirler. Ransmayr, travmatik, kendiyle çelişki yaşayan figürleri aynı zamanda hayallerine ulaşmak isteyen figürler haline getirmiştir.

Toplumsal normlarla çelişen, normların ortaya çıkarmış olduğu güvensizlik duygusu ve maruz kalınan dehşet, okuru korku duygusu ile yüzleştirmektedir. Eserdeki korku motifi, okura tehdit ve direniş temasını hatırlatmaktadır.

Eserin içerisinde Morbus Kitahara adı ile gizlenen, adeta bireye karanlık bir geleceğin yol haritasını çizen hastalık, okurda korku duygusunu şekillendiren örneklerle anlatılmıştır. Korku, açık örneklerle değil, figürlerin yaşadıkları toplumsal olaylar karşısındaki duruşları ile betimlenmiştir. Yazar tarafından açıkça anlatılmayan, korkunç deneyimlere maruz kalan Bering, Lily ve Amb-ras, korkuları tarafından sadakatsizliğe ve kendi benlikleri içerisindeki çöküşe sürüklenmişlerdir.

Romanda siyasi ve toplumsal olayların yansıttığı korku, aynı zamanda baskı altında olmanın, ölüm korkusunun, diktatörlüğün, sessizliğin ve karşı koyul-mazlığın belirleyici neticesi olmuştur.

İNSAN İMGESİ

Romanlardaki tarihi gerçeklerin analizi, bir takım anlayışları ve beklentileri ortaya çıkarmaktadır. “Savaş sonrası dönem” ve “Totaliter rejimler”in betim-lenmesi, okurun olaylar hakkında bilgi sahibi olmasını sağlar. Kurgulanan bir dünya olsa bile, savaşın sona ermesi, okurun romanda hayal ettiği bir sonuçtur.

Yazar ile okur arasındaki ilişkinin seyri, edebiyat ile sosyoloji arasındaki tutum vasıtasıyla vurgulanmaktadır (Schneider,2004). Bu tutum edebi bir metnin okura ne derece bağlandığının ve okurun bilincinde canlandırdığı toplumsal yapının göstergesi olmaktadır.

Morbus Kitahara romanında, dış dünyadan tamamen kopmuş, yabancılaşmış ve toplumsal yapının çöküşü nedeniyle yok olmanın eşiğine gelen figürler be-timlenmiştir. Lukács tarihin akışında toplumu oluşturan her bir bireyin varlığı, eserden soyutlanmaması gerektiğinin altını çizerek, aksi taktirde gerçek-lerin doğru yansıtılmayacağını vurgulamıştır. Adorno’nun belirttiği gibi, bir eserde okura yansıtılan toplumsal izler, aslında edebiyat ile sosyolojinin temel bağlarını oluşturmaktadır.

İncelediğimiz örnekte, figürlerin tutumları, sosyal yapı algıları, önyargıları ve ruhsal halleri, okurun kurgu içerisindeki yansıtılan toplumsal sorunlara yak-laşmasını sağlamaktadır. Binbaşı Elliot’un Moor halkından, taş ocağında tutuk-lu olanlar gibi giyinip, onların ruhsal halini tiyatral bir şekilde oynamalarını istemesi, aslında bir başkaldırışın önlenmesi hamlesidir. Çünkü Elliot, halka Yahudi, savaş tutuklusu, çingene kostümleri giydirerek, onlara bu kimliklerin başına gelenlerin kendi başlarına da gelebileceği hatırlatmasını yapmaktadır.

Romanda geçen bu olay, yazar tarafından özenle tasarlanmış bir insan imgesi içermektedir. Eserde savaş dönemi ile ilgili genel bir betimlemeden kaçan Ransmayr, Moor halkının maruz kaldığı korku imgesi, Adorno'nun da belirttiği gibi "edebi bir eserde toplumsal niyetlerin yerleşmesi, sosyolojik unsurlarla işbirliği yaparak gerçekleşir" şeklinde yorumlanabilir (Adorno, 1978).

Okur, Ambras'ın toplama kampında maruz kaldığı fiziksel ve ruhsal çöküşün betimlenmesi ile karşılaştığında, gerçek ve kurgusal olaylar arasındaki güçlü bağı fark etmektedir. Spitz budurumu "Okurun geçmiş tecrübeleri ile aktarılan tarihin geçiş motifleri mutlaka benzerlik göstermektedir" diye açıklamaktadır (Spitz, 2004). Bu "ufuk kaynaşması" (Spitz, 2004) gerçekleştiğinde, okurun hafızasında kalacak en önemli imge, kurgunun yok etmeye çalıştığı insanlık, betimlenen Moor halkı ve bireyin çöküşüdür.

SONUÇ

Edebi bilimlerde etkisi tartışılmaz olan Frankfurt Okulu, 1970'lerde edebiyat ve sosyoloji arasındaki ilişki ile ilgili çalışmalara ev sahipliği yapmıştır. Hegel'in fikirleri ile başlayan, daha sonra Lukacs, Adorno ve Benjamin gibi kuramcılarla şekillenen edebiyat sosyolojisi, edebi değerlendirmelere yeni bir boyut kazandırmıştır. Bir edebi esere, tarihsel koşulları ön planda tutarak yaklaşan edebiyat sosyolojisi, o koşulların yarattığı toplumsal duruşu eserde ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Böylece eserin sosyolojik yapısı okurun dikkatine sunulmaktadır. Edebiyat sosyolojisinin edebi metinlere uygulanmasında, metin içindeki sosyal yapılar edebiyatın sosyal çevresi ile karşılaştırılmaktadır. Edebiyat sosyolojisi, sosyal koşulların edebi eserler üzerindeki etkisini sorgulamaktadır. Bu bağlamda siyasi ve ekonomik değişimler, toplumsal yapılar, toplumun farklılaşma derecesi, mesleki ve cinsiyet rolleri, aile yapıları veya bireysel figürlerin tarihsel ve sosyal olaylarla yüzleşme anları değerlendirilmektedir. Christoph Ransmayr'ın Morbus Kitahara adlı eseri İkinci Dünya Savaşı dönemine dayanır ve olayları çarpıcı unsurlarla anlatmaktadır. Eserinde anlatılan savaş sonrası döneme ait ipuçları, ana figürlerin yaşadıkları acı, korku ve psikolojik çöküşünün betimlenmesi ile aktarılmaktadır. Yazar, İkinci Dünya Savaşının dehşet verici izlerini ve beraberinde getirdiği toplumsal değişimi kullanarak, yabancılaşan, şiddete uğrayan ve yok olan insan imgesini ortaya çıkarmıştır. Sosyal yapı hakkında fikri olamayan bir okur, *Morbus Kitahara* eserinde karşılaştığı Moor halkı vasıtasıyla, dönemin hayal kırıklığı, dehşet ve savaşın insanlar üzerinde bıraktığı etkisi hakkında fikir sahibi olacaktır. Ransmayr tarihsel örtüşmeden her ne kadar kaçınmış olsa da, figürlere yüklediği karakteristik imgeler sayesinde, dönemin akışı ve toplumsal yapı hakkında iyi bir yansıma yapmıştır. İncelediğimiz roman okura, toplumsal ve tarihsel

verilerle düğümlenen olaylar ve figürler, hayal edilen bir değişim ve beraberinde getirdiği bireysel çöküş hakkında açıklayıcı betimlemeler içermektedir. Görülmektedir ki, eserdeki bu betimlemeler, sosyolojik, tarihi, kültürel ve siyasi gibi yansımalarla okura yeni bir insan imgesi çizmektedir. Kaybolan, acı içinde kalan, kaçmaya çalışan hatta var olmaya çalışan roman figürleri, okura gerçek hayattaki insanın sosyal değişim esnasında yaşadığı zorlukları hatırlatmaktadır. Toplumsal yapının ve insan imgesinin incelendiği bu çalışmada, okura aktarılan roman figürlerinin işlevleri ve bu işlevlerin ne kadar önemli olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (1978). Der Positivismusstreit in der deutschen Soziologie. 6.Aufl., Darmstadt: Luchterlang Verlag, 58-91
- Adorno, Th.W. (1988). Minima Moralia. Reflexionen aus dem beschädigten Leben. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 94-121
- Baasner, R. ve Zens, M. (1996). Methoden und Modelle der Literaturwissenschaft. Eine Einführung, Berlin, Erich Schmidt Verlag, 183-185
- Cieslak, R. (2007): Mythos und Geschichte im Romanwerk Christoph Ransmayrs. Frankfurt: Peter Lang Verlag. 59 -82
- Hegel, G.W.F. (1986). Vorlesungen über die Ästhetik.. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. 225
- Horster, D. (2005). Sozialphilosophie, Leipzig: Reclam Verlag. 16-25
- Klawitter, A. ve Ostheimer, M. (2008). Literaturtheorie-Ansätze und Anwendungen. Göttingen:UTB Verlag, 75-79
- Köhler, E. (1974). Einige Thesen zur Literatursoziologie aus: Erich Köhler, Vermittlungen. Romanistische Beiträge zu einer historisch-soziologischen Literaturwissenschaft, München 1976, 8-15
- Köppe, T. ve Winko, S. , (2013). Neuere Literaturtheorien, Eine Einführung, Stuttgart: J.B. Metzler Verlag, 78-119
- Lukács, G. (1961). Schriften zur Literatursoziologie. Eingeleitet v. Peter Ludz. Neuwied: Luchterhand Verlag, 144-158
- Mosebach, H. (2003). Endzeitvisionen im Erzählwerk Christoph Ransmayrs, München. Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung, S. 222
- Nünning, A. ve Sommer. R. (2004). Kulturwissenschaftliche Literaturwissenschaft, Disziplinäre Ansätze- Theoretische Positionen- Transdisziplinäre Perspektiven. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 241-282
- Ransmayr, Ch. (2014). Morbus Kitahara, Frankfurt a.M. : Fischer Verlag
- Reich-Ranicki M. (2007). Frankfurter Allgemeine <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/buecher/1464897.html>
- Riemann, F. (1998). Grundformen der Angst. Eine tiefenpsychologische Studie. München: Reinhardt Verlag. 44
- Schmid, U. (2010). Literaturtheorien des 20.Jahrhunderts, Stuttgart. Reclam Verlag, 317-319

- Schneider, R. (2004). *Literaturwissenschaft in Theorie und Praxis, Eine angelistisch-amerikanische Einführung*, Tübingen: Gunter Narr Verlag, 189
- Schröder, M. (1988). *Aspekte der Angst*. In: *Angst, ein individuelles und*
- Simons, O. (2009). *Literaturtheorien zur Einführung*, Hamburg: Junius Verlag, 13-24
- soziales Phänomen. Hrsg. v. Günther Birtsch. Heft XXI., Trier: Trierer Beiträge. 2-11
- Spitz, M.O. (2004). *Erfundene Welten – Modelle der Wirklichkeit. Zum Werk von*
- Christoph Ransmayr. Würzburg: Königshausen & Neumann Verlag. 109-111
- Tepe, P., (2012). <http://www.petertepe.de/texte/texte.htm>.